

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt. „Przemoc i wojna w religii kultury łużyckiej i pomorskiej na Pomorzu i ich materializacje”

Celem poniższej pracy jest próba zidentyfikowania roli, jaką tytułowe zjawiska – a więc przemoc i wojna, pełniły w duchowości ludności kultury łużyckiej i pomorskiej zamieszkującej Pomorze od środkowego okresu epoki brązu do początku epoki żelaza. Mitologia i religia ówczesnych społeczeństw były bowiem podstawowymi wartościami kształtującymi ich światopogląd, tym samym sposób doświadczania rzeczywistości oraz normy zachowań i wartości. Podjęte w pracy rozważania stanowią zatem propozycję rekonstrukcji powiązanych ze sobą elementów: rzeczywistości mitycznej, religii oraz rytuałów związanych z konfliktami zbrojnymi i aktywnością militarną. Wojna towarzyszy ludzkości od niemal samego jej początku, i na przestrzeni dziejów odcisnęła swe piętno w literaturze, sztuce i kulturze, a także w religii.

Podjęte w pracy rozważania zostały oparte na metodzie komparatystycznej, porównując dostępne znaleziska archeologiczne kultur łużyckiej i pomorskiej związane z przemocą i wojną do podobnych zjawisk ze świata indoeuropejskiego. Porównanie znanych już faktów dotyczących dawnych wierzeń otwiera możliwości lepszego poznania społeczności będących przedmiotem zainteresowania archeologii, pomimo dzielących je różnic w przestrzeni i czasie. Na gruncie badań historycznych, religioznawczych i antropologicznych powstała nieoceniona baza danych, związanych również z tematyką niniejszej pracy. Przemoc i wojna pełniły istotną rolę w mitologii i życiu religijnym dawnych społeczności. Mimo zróżnicowanych zwyczajów, rytuałów, przekazów mitycznych możliwe jest zidentyfikowanie pośród nich wspólnych tradycji, dzielonych zapewne przez większość z ludów indoeuropejskich. Znajdują one zastosowanie dla rekonstrukcji religii społeczeństw, które nie pozostawiły po sobie pisemnych świadectw o własnej religii. Przyjmując, że społeczności kultur łużyckiej i pomorskiej należały do wielkiej rodziny ludów indoeuropejskich możemy przyjąć, że dzieliły z nimi wspólne przekonania o kosmologii, bogach i herosach. Nie jesteśmy naturalnie w stanie bezpośrednio odtworzyć treści opowieści, imion bóstw i bohaterów, nazw miejsc i brzmienia hymnów. Jednak powtarzające się w źródłach motywy pozwalają na stworzenie swego rodzaju porównawczego schematu, pozwalającego na dokonanie porównawczej konfrontacji, wykorzystując pozostawione przez społeczności „milczące” znaleziska archeologiczne. Znaleziska archeologiczne – rozumiane jako elementy świata odnoszącego się bezpośrednio do rzeczywistości mitycznej – odnieść możemy do ram teoretycznych, znanych dzięki efektom badań innych nauk: antropologii, historii religii i religioznawstwa. W ten sposób możliwe będzie zidentyfikowanie i zrozumienie tych działań społeczności kultur łużyckiej i pomorskiej, które odnieść można do religijnej i mitologicznej waloryzacji wojny.

Praca złożona jest z trzech głównych części analityczno-syntetycznych (Rozdz. 3–5). Na jej początku (Rozdz. 1) omówiono tematykę pracy, najważniejsze założenia oraz jej zasięg terytorialny i chronologiczny. W Rozdziale 2 przybliżono charakterystykę źródeł i stanu refleksji nad zagadnieniem będącym głównym przedmiotem niniejszych rozważań. Rozdział 6 to podsumowanie osiągniętych efektów badawczych. Pracę uzupełnia bibliografia, tabelaryczne zestawienia źródeł archeologicznych oraz katalog stanowisk i znalezisk. Istotną częścią pracy są mapy. Zasadniczą część opracowania otwiera przegląd źródeł archeologicznych dowodzących istnienia zorganizowanej przemocy w pradziejach, począwszy od epoki kamienia i skończywszy na upadku cesarstwa zachodniorzymskiego (Rozdz. 3). W kolejnej części (Rozdz. 4) dokonano przeglądu poglądów na temat sposobu postrzegania rzeczywistości przez społeczności pradziejowe, najważniejsze koncepcje antropologiczne na temat źródeł zachowań agresywnych i skłonności do wojny w kulturze ludzkiej, a także jej roli w religiach i mitologiach ludów indoeuropejskich oraz w rytuałach będących ich emanacją. Ostatnia część (Rozdz. 5) poświęcona będzie źródłom archeologicznym związanym z tematyką pracy. Zostaną w niej omówione znaleziska powiązane z rytualną przemocą i ich związków z mitycznym postrzeganiem świata, społecznymi aspektami wojny i roli osób z nią związanych. Tu także prezentowane będą główne narzędzia wojny: militaria – ich symbolika, kontekst depozycji, na podstawie których podjęta będzie próba zrekonstruowania ich roli w obrzędowości i religii. Rozdział ten zamknie przegląd ikonografii kultury pomorskiej odnoszącej się do pogrzebu heroicznego.

Jakub Wojtali